

SAMLAREN

*Tidskrift för
svensk litteraturhistorisk
forskning*

ÅRGÅNG 87 1966

Svenska Litteratursällskapet

UPPSALA

Almqvist & Wiksells

BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

UPPSALA 1967

jævnbyrdige hovedpersoner som billeder på henholdsvis tam og vild natur. Kristensen viser hvordan romanen fører dem ud i hver sin forfejlede yderlighed, hvorefter han konkluderer: »Ligevægten, harmonien, må da søges i midten, i foreningen af den åndelige fortrøstning som Christian ejer og den menneskelige kraft som Naomi udstråler, altså noget i lighed med Oehlschlägers fromhed og kraft.» Omend Møller Kristensen kan have ret i at denne konklusion ligger i forlængelse af romanens tankegang, bliver ved en sådan sammenstilling forskellen udvisket mellem Oehlschlägers harmonisk balancerende natur og Andersens dybt disharmoniske. Hans to første romaner »Improvisatoren» og »O. T.» ender i skinløsninger, og den tredje »Kun en Spillemand» giver overhovedet ingen løsning. Det ville her være fristende at gå dybdepsykologisk til værks, såvel som overfor hele fænomenet den erotiske spaltning. Dog, psykoanalyse er ét og idéhistorie et andet. Sven Møller Kristensen nøjes i sund moderation med at eftervise symptomerne, og der er kommet et højst tankevækkende arbejde ud af det, på en gang kyndigt og let læseligt.

Mogens Brøndsted

BENGT LEWAN: *Drömmen om Italien*. Italien i svenska resenärers skildringar från Atterbom till Snoilsky. Akad. avh. Lund 1966.

Drömmen om Italien lyder huvudrubriken på Bengt Lewans avhandling. Om Italien som dröm, som idé, som ideal för skilda epokers och nationaliteters längtan och strävanden finns sedan 1900-talets början en rik europeisk forskning. Hur uppstod drömmen, vilka tidsomständigheter och vilka enskilda diktare och konstnärer tillskyndade den, vilka förvandlingar undergick den genom tiderna — det är vitala frågor som utländska forskare energiskt gripit sig an och presenterat resultatet av i studier med titlar av typen: »The Interpretation of Italy during the last two centuries» (C. von Klenze) och »Das klassische Land. Wandlungen der Italiensehnsucht» (W. Waetzoldt).

Inte heller i Sverige har ämnet legat obeaktat. Gunnar Lokrantz och Paul Fröberg dokumenterade sig som kännare av Italiaromantiken i avhandlingar om Nicander respektive Böttiger; den senare har också analyserat Per Ulrik Kernells reseanteckningar (Samlaren 1959) samt de svenska romantiska resenärernas reaktioner inför Roms ruinvärld (SLT 1965). Lokrantz' resultat vidarefördes och nyanserades av Gunnar Svanfelt i en undersökning av Nicanders »Hesperider» (Samlaren 1941). Carl Santesson berörde Atterbom som Italienresenär och Italiaromantiker i skilda studier över Lycksalighetens ö och Fågel Blå. Henry Olsson har i sin bok »Den unge Snoilsky» behandlat dennes »Italienska bilder», och Carl Fehrman kartlägger i ett kapitel i »Ruinernas romantik» våra svenska Italienresenärers attityd till de antika ruinerna.

Bengt Lewan har således beträtt ett väl inmutat forskningsområde, men det nya i hans avhandling ligger i att vi med den erhållit en första större samlad undersökning av »Italien i svenska resenärers skildringar från Atterbom till Snoilsky» (underrubriken). Hela — eller nästan hela — truppen av svenska Italienfarare under fem decennier av 1800-talet förs fram (egentligen från målaren Röök, som vistades i Italien första gången redan 1808–09, till litteraturhistorikern Gustaf Ljunggren, som reste dit 1869–70), och den bild av Italien som de format på prosa och i poesi utsatts för systematisk bearbetning.

Undersökningen är uppbyggd i tre huvudavsnitt. I det första, som helt ägnas Atterboms italienska resa år 1818, ligger tyngdpunkten i en skildring av hur själva färden till och livet i Italien tedde sig i detalj för vår förste resenär i romantikergenerationen. Lewan visar sin styrka i denna presentation, som blivit spännande lektyr genom att han skaffat sig tillgång till Atterboms egen tattskrivna dagbok för Italienvistelsen; den utnyttjades redan av Santesson men har sedan inte varit tillgänglig för forskningen. Ett avsnitt ägnas åt hur Atterbom såsom romantiker upplevde Italien, och Lewan gör här några rimliga avvägningar mot tidigare forskare — så när det gäller Atterboms dragning till katolicismen, som han visar var mindre ofarlig än Frykenstedt gjort gällande, så också när det gäller Atterboms konstfilosofi, för vilken han starkare än Santesson framhåver Friedrich Schlegels betydelse.

I det digra mellankapitel som heter »Svensk Italiaromantik 1820-1870» spänner Lewan över ett omfattande material. Med hjälp av Tönnes Klebergs utmärkta bibliografi »Italien i svensk litteratur» har han utvalt trettiosex reseskildringar på prosa av trettioen Italienfarare. Här märks i den egentliga romantikergenerationen Bernhard von Beskow, Karl August Nicander och Per Ulrik Kernell, samtliga resenärer på 1820-talet; efterromantikerna Carl Wilhelm Böttiger och Bernhard Elis Malmström, 30- respektive 40-talsfarare; Gunnar Wennerberg och Fredrika Bremer i skaran av dem som styrde söderut på 50-talet; Carl Rupert Nyblom såsom representant för 60-talsresenärerna. Men inte bara författare som räknas till vår vittra litteratur har behandlats. Reseminnen av fem målare och tecknare figurerar i materialet, liksom av en rad läkare, officerare, tidningsmän, historiker, etc.

Kapitlet är disponerat efter vissa för Italienskildringar relevanta motiv och temata. På vilka vägar reste svenskarna ner, var uppehåll de sig under vistelsen, hur betraktade de landskapet, ruinerna och de antika statyerna, hur upplevde de den italienska konsten, vilken var deras relation till samtidskulturen — detta är de inom undersökningar av denna art gängse frågor Lewan ställer. Hans genomgång är mycket ambitiös, och man måste konstatera att det varit förknippat med aktningvärda mödor att på en gång spela över de trettiosex reseskildringarna och behärska frågeställningar som kanske inte ligger självfallet till för litteraturhistorikern utan leder honom långt in på den allmänna kulturhistoriens domäner.

Resenärernas lyriska produktion har avspjälkats för behandling i slutkapitlet »Poeternas Södern». Här är materialet disponerat annorlunda, på ett sätt som medgett helhetsvyer över varje diktares produktion i ämnet. I det inledande avsnittet om Atterbom fäster man sig vid ett par analyser av dikterna På bergshöjden vid Olebano och Besöket i Sorrento; de har blivit särskilt givande därför att Lewan låtit egna sinnesintryck från ett år som svensk lektor i Italien och rådfrågningar av Atterboms dagbok medverka i bedömningen av det konstnärliga resultatet. Eftersom andra forskare grundligt penetrerat Nicander och Böttiger som Italienskildrare, ger avsnittet om dem och Adlersparre föga av nyheter. I partiet om Malmström, liksom i det om Robert von Kraemer befinner sig Lewan på mer jungfrulig mark. Speciellt i studiet av Kraemers versifierade reseberättelse »Sydfrukter» gör han nyvinningar. Det gör han också i den avslutande avdelningen om Snoilsky, där han med viss rätt — om också i alltför överdrivna former och med för stark slagsida åt de egna idéerna — nyanserar Olssons resultat genom att ställa in »Italienska bilder» i den tradition avhandlingen vill följa upp.

Den kritiske granskarens första anmärkning av större räckvidd måste gälla avsaknaden hos Lewan av tillfredsställande begreppsutredning och nöjaktig anknytning till den tidigare forskningen. På s. 14 möter termen Italiaromantik, men den släpps omedelbart utan kommentar. Helt en passant och utan nödvändig litteraturhistorisk förankring kommer påståenden som detta: »Melankoliskt grubblande var en vanlig litterär attityd i ruinstaden Rom» (s. 36). På några sidor ställs Atterbom mot Goethe och Winkelmann (s. 44, 49) utan att de viktiga problem det är fråga om närmare fixeras. På s. 50 åberopas för första gången en forskare på området, och det dröjer till s. 103, innan Waetzoldts betydelsefulla namn anförs. Inte ens det stora mellankapitlet bjuder på någon översikt över den omfattande utländska forskningens material, metoder och resultat, liksom inte heller av någon diskussion av innebörden i begreppet Italiaromantik.

Viktiga arbeten som Alceste Bisi, »L'Italie et le romantisme français», Regina Häusler, »Das Bild Italiens in der deutschen Romantik» och Ilse Kupka, »Italienreisen in der französischen Literatur» saknas helt. Svanfelts undersökning av Nicanders »Hesperider» lyser också av någon anledning med sin frånvaro, och medan Lewan inte försummar att aktualisera föregångare så snart han önskar polemisera mot dem (speciellt Santesson och Olsson), underlåter han flerfaldiga gånger att hänvisa till Lokrantz och Fröberg, där han uppenbarligen står i direkt beroende av dem.

Denna slapphet i den vetenskapliga hållningen får bl. a. till följd att belysningen av vår svenska Italiaromantik som helhet blir diffus. Det klargörs aldrig, om den endast var en avläggare av strömningarna i Europa eller huruvida det i Sverige fanns speciella förutsättningar för avvikelser eller nyanser. Tegnértraditionens betydelse för poesin antyds av Lewan, men varken göticismen eller arvet från Ehrensvärd får någonstans den

utredning de förtjänat. Slutkapitlet i Ragnar Josephsons bok om Ehrensvärd — ytterligare ett arbete man saknar i avhandlingen — hade kunnat ge goda utgångspunkter för sådan diskussion.

Avhandlingen presenteras som »en studie i traditionsbundenhet» (pärmens baksida). Med vilka metoder har Lewan gått fram för att vinna sina resultat i denna riktning? För att exponera detta utgår man lämpligen från det avsnitt i inledningskapitlet som heter »Atterbom som reseskildrare». Rubriken väcker förväntningar hos varje läsare som gjort någon bekantskap med Atterboms reseberättelser. Han gav rikt fasetterade rapporter om livet i Italien i konstnärligt utformade mastodontbrev till släkt och vänner i hemlandet, framför allt till Geijer. En del av breven bearbetade han senare för publicering i litterära tidskrifter, men själv kunde han aldrig samla sig till att förverkliga drömmen om ett band med reseminnen; den 700 sidor digra boken »Minnen från Tyskland och Italien» utkom postumt, redigerad av annan hand. Ur den träder fram en vaken verklighetsiakttagare med en ofta mycket humoristisk syn på tillvaron. Med utsökt linjeföring tecknar han människor, landskap och episoder, växlar skickligt mellan totalvyer och närbilder, kastar sig med lekfullt artisteri från en engagerad konstdiskussion eller en livfull introduktion av konstnärskretsarna i Rom över i en lyrisk naturskildring — hela tiden prövande att förmedla *syntesen* av det ljuva Italienlivet.

Genom att totalt förbigå dessa betydelsefulla aspekter och i stället reducera uppgiften till en undersökning av i vad mån Atterbom hämtat synpunkter och formuleringar från de föregångare han själv uppgett som sina informationskällor, ger Lewan en missvisande bild av »Atterbom som reseskildrare» och lägger grunden till en hantering av resenärerna och deras skildringar, som ter sig metodiskt vansklig eller i varje fall inte svarar till avhandlingsrubriken *Drömmen* om Italien. Lewan ägnar åtskilligt utrymme åt att söka belägga hur beroende Atterbom varit av tidigare reseberättelser: Elisa von der Reckes »Tagebuch ...» (också uppmärksamrad av Santesson), J. J. Gernings »Reise durch Oestreich und Italien», A. C. Gierlews »Breve over Italien ...», H. Friedländers »Ansichten von Italien ...» m. fl. Självfallet är det av värde att dessa Atterboms lån konstateras (mindre övertygande exempel varvas dock med mer slående). Men man måste reservera sig mot de konklusioner Lewan drar.

För det första är de jämförelser meningslösa som avser det stora parti i Atterboms »Minnen ...» vilket av utgivaren försetts med rubriken »Strödda Dagboksanteckningar». Dessa sidor har direkt karaktär av excerptsamling, utgör ett slags stolpar för resenärens minne (ungefär att jämföra med våra dagars kamerabilder), och Atterbom deklarerar gång på gång *själv* i anteckningarna att han sitter och skriver av ur tryckta källor. Han var helt enkelt en förtänksam resenär, som visste att man måste tillgodogöra sig andras erfarenheter för att en resa skall ge optimalt utbyte.

För det andra ter det sig tveksamt att, som Lewan gör, ifrågasätta, om Atterbom verkligen själv sett och upplevt vad han skildrar, därför att vissa partier i »Minnen ...» uppvisar likhet med andra reseskildringar. Lewan använder formuleringar som att Atterbom »kopierat omdömen», gjort »fria översättningar» etc. (s. 65). Den karakteristiken kan lätt korrigeras om man jämför med de fortlöpande anteckningarna i Atterboms handskrivna dagbok, där de omedelbara synintrycken registreras dag för dag. Av notiser för den 1 mars 1818 — liksom av ett brev till Geijer den 27 mars 1818 — framgår t. ex. med önskvärd tydlighet, att Atterbom tog mycket starka intryck av besöket i amfiteatern i Verona, och att hans senare skildring av den inte bara skall bedömas som mekaniskt plagiat, såsom Lewan hävdar (s. 72). Det hade ju för övrigt varit en angelägen uppgift att följa processen från dagbokens primärobservationer via de fylligare anteckningarna (»Strödda Dagboksanteckningar») fram till det färdiga konstverket (brevet till Geijer och, nästa etapp, artiklarna i Svea m. fl. tidskrifter). Hur Lewan sedan kan göra den halsbrytande saltomortalen från denna första pessimistiska presentation av Atterbom som osjälvständig kompilator till det senare ivriga hävdandet av hans lyriska produktion om Italien som nästan uteslutande baserad på självständiga iakttagelser och egna verklighetsupplevelser (ss. 248, 250, 252 ff.) är något förbryllande.

För det tredje blir proportionerna förryckta, när Lewan förklarar: »I vissa avsnitt är Atterbom så beroende av sina förebilder att skildringen endast i enskildheter skulle ha fått en annan utformning om skalden suttit hemma i Uppsala och författat enbart

med hjälp av sin reselitteratur» (s. 75). På liknande sätt betraktas och bedöms i avhandlingens fortsättning de flesta av de svenska resenärerna. »Atterbom är säkerligen inte den ende som gjort sig skyldig till att alltför ingående uttala sig om vad han själv alls inte eller blott flyktigt sett», står det t. ex. på s. 229. Men denna tes om våra 1800-talsresenärers brist på självständighet och iakttagelseförmåga har Lewan kunnat driva endast genom ett slags suggererandets metod (jag återkommer till detta senare) och genom att förbise två problem som måste betraktas som centrala för hans ämne. Det ena rör *reseskildringen som litterär genre* — att den kärnfrågan aldrig fixeras i en studie över närmare 40-talet reseskildringar måste anses anmärkningsvärt. Det andra problemet är av estetisk natur: vad innebär egentligen *upplevelse* (på en resa, vid konstbetraktelser etc.).

Beträffande reseskildringen som genre hade funnits åtskilligt väsentligt att anföra, eftersom det just är med romantikens inbrott som reseberättelsen blir en utbildad konstform. Den konsoliderades i Frankrike genom Chateaubriand (skaparen av det konstnärliga resebrevet), Lamartine, Stendhal m. fl. Det signifikativa för denna konstform är att den bygger på en artistiskt beräknad blandning av egna synintryck och andrahandsintryck (uppgifter i handböcker, föregående reseskildringar m. m.). Att genren medförde vissa svårigheter genom att den kunde inbjuda till beskyllningar för plagiat diskuteras t. ex. Beskow i introduktionen till sina »Wandrings-minnen».

Betydelsen av Atterboms »lån» från tidigare resenärer reduceras väsentligt, eller rättare: de framstår i sitt rätta perspektiv först genom en sådan genrehistorik. Värderingen av såväl hans som alla hans generationskamraters reseskildringar måste på grund härav utfalla annorlunda än hos Lewan. Både Atterbom, Böttiger och Nicander har strävat efter att producera sig i den nya genren. Atterbom ger flestades i dagboken och även i ett brev till Geijer intressanta antydningar om »planer» på ett band reseminnen där olika inslag skulle komponeras samman enligt speciella principer.

Nicander har i sina »Hesperider» gett ett annat prov på genren. Lewan har brutit loss de lyriska inslagen (och behandlat dem för sig i avhandlingens sista kapitel), men av oförklarligt skäl har han uteslutit övriga partier, fastän här finns en berättelse i form av det typiska resebrevet — »Ett brev till Herr Hugo» — som väl hade försvarat sin plats i undersökningen.

Ett annat tillskott till reseskildringengenren kommer från Heine, vars namn helt saknas hos Lewan. Han anför Manfred Links arbete »Der Reisebericht als literarische Kunstform» (s. 83) men blott tillfälligt i en hänvisning till dess inledande resonemang om möjligheterna att avgränsa resehandbok, reseberättelse och reseskildring från varandra. Av Link hade Lewan eljest kunnat få värdefulla upplysningar om genrens utveckling i Tyskland: från det begynnande 1700-talets mer nyktert informerande »turisthandbok» via den *objektiva* reseberättelsen, redigerad efter konstnärliga principer, för vilken Goethes Italienische Reise står som det oöverträffade mönstret, till romantikens rent *subjektiva* reseskildring, som får sin form bestämd av en rad poetiska grepp — den för vilken Heine blir mästaren. Dennes många Reisebilder, bland dem inte minst den underhållande »Reise von München nach Genua», uppvisar det Heine-typiska, ironiskt distanserande greppet om ämnet, liksom de vittnar om hela romantikergenerationens strävan att finna syntesen mellan den traditionella reseberättelsen och den originalromantiska dikten — genom att låta verkliga resupplevelser kläs in i romantikens idé om konstverket.

Hur föga Lewan betänkt betydelsen av genren i allmänhet och Heines inflytande på den i synnerhet framgår t. ex. vid hans hantering av resenären Bror Edvard Fornell. Det är från honom mottot till avhandlingen — och därmed till dess tes — hämtats: »Stoppa Goethe i ena fickan och Winkelman i den andra, så att — du icke må förvillas af ditt eget omdöme». Så »råder ännu Fornell i sina Teckningar från 1858», skriver Lewan förbehållslöst (s. 128), när han i avsnittet om antiken i Italienskildringen vill anföra belägg för hur osjälvständigt bundna vid de gamla auktoriteterna de svenska resenärerna alltjämt var vid seklets mitt. Men citatet ingår i ett klart lyckande sammanhang hos Fornell, vars litterärt utformade skildring »Från Italien. Teckningar» tydligt fullföljer Heinelinjen i genren. (Missvisande blir också Lewans omdömen på andra ställen i avhandlingen om Fornell och partier av dennes bok; ss. 223–226.)

Lewan betraktar alltså aldrig sina reseskildringar som litterära verk utan endast som rena stoffsamlingar. Metodiskt anser han sig därför kunna gå så till väga, att han gör småklipp ur dem, vilka han sammanställer under rubrikerna »Landskapet», »Antiken» etc., allt under det han påvisar inbördes likheter, något som i sin tur leder till tendentiösa noteringar av resenärernas »brist på självständighet» (s. 87). Med missklädssam arrogans ironiserar han över att våra 1800-talsresenärer inte med en gång gjorde sig fria från seklers europeiska traditioner i valet av väg till Rom samt formerna för livet där nere, och moraliserar genom ett värderande ordval över att den bild de formade på pränt inte svarade mot verklighetens Italien (se t. ex. ss. 131, 134, 141 f., 143 f., 147 f., 150-159, 183-186, 189, 191, 217 f.)

Det vanskliga i hela detta suggererande sätt att manövrera materialet framgår bl. a. på s. 149, där Lewan förtätat sin mästrande attityd till resenärerna i några formuleringar som man skulle uppfattat som förhastade om de inte vore signifikativa för avhandlingen i dess helhet. Lewan avslöjar här genom sitt ordval, att han identifierar traditionsbundenhet med epigoneri. Och om resenärerna inför de antika lämningarna sägs generellt: »De lägger inga nya synpunkter till de traditionella, fastnar i sina skildringar i stereotypa formuleringar, lika mycket inspirerade av vad de läst och hört som av vad de kunde se med egna ögon.» Lewan förväntar alltså på något sätt att resenärerna skulle agera som yrkesarkeologer eller — fastän barn av 1800-talet — söka antiken i Winckelmanns och Goethes mening.

Den citerade meningen får bilda utgångspunkt för en »uppgörelse» med de resenärer som är beroende av litterära associationsfästen för fördjupad *upplevelse* under resan (här återkommer jag alltså till det andra viktiga problem Lewan försummat utreda). Det aktuella exemplet är Nyblom, vars intryck av campagnan kring Rom förstärks genom att han där sitter och »uppbygger sig och läsaren», som Lewan häcklande skriver, med citat från Byron, Chateaubriand, Job och Aeskylos. På ett senare ställe i avhandlingen står: »En fråga tränger sig ständigt på vid läsningen av resenärernas ibland nästan identiska reflexioner inför Italiens sevärdheter; hur äkta, hur djup var den bakomliggande upplevelsen?» Lewan undrar här, om det inte är så, att resenären ofta »utan att personligen varit påtagligt engagerad anpassat sin skildring efter det vedertagna mönstret för en beskrivning av detta välkända motiv?» och fastslår: »Frågor av detta slag inställer sig vid studiet av alla traditionsbundna uttalanden men har ofta negligerats eller undvikits av forskningen» (s. 229). Tydligt i tron att hans egen avhandling på detta område bryter ny mark deklarerar han därför i förordet, att »de erfarenheter om traditionens betydelse som vi kan vinna genom studiet av dessa 1800-talets reseberättelser kunna utnyttjas även vid läsningen av andra redogörelser för till synes personliga tankar och intryck» (s. 8).

Men frågor av denna art har knappast negligerats av forskningen, de har bara ställts på ett annorlunda, och riktigare, sätt. Upplevelse är inte enbart en fråga om direkt iakttagelse med yttre sinnen. Upplevelse bygger också på vad man *förbind*er med det iakttagna (historia, litteratur etc.). Ingen har så uttrycksfullt och elegant klarlagt detta som Eyvind Johnson på några sidor i »Spåren förbi Kolonos», där han talar om hur allas vår väg till Akropolis måste gå genom böckernas värld.

Lewans brist på estetisk sensibilitet och insikt i hur rikt skiktat begreppet upplevelse är medför även en rad felaktiga slutsatser i resonemangen om resenärerna inför den italienska konsten (ss. 57-61, 165-172). Han inser inte att »personlig kännedom» om konst är resultatet väl så mycket av teoretiska studier som av direktiakttagelse av originalmålningen. Lewan finner också en irriterande diskrepans mellan resenärernas »teoretiska utläggningar om konst» — vem mer än Atterbom och Kjellander var konstfilosofiskt intresserade? — och deras »faktiska intressen» under resan. Dvs. han finner att de, i anslutning till romantikens konstteori borde ha studerat mer av det medeltida måleriet i Italien i stället för att i föregångarnas spår styra stegen till tavelgallerier där högrenässansens mästare dominerade. Men resenärerna tillhörde inte, med få undantag, något konstavangarde — det beaktas alltför litet av Lewan i *samtliga* sammanhang att de flesta var i Italien som *turister* — och konstsmaken i hela Europa förändrades mycket långsamt till förmån för medeltidsmåleriet; omsvängningen nådde ut till vida kretsar först ca 1850 (jfr von Klenze, »The Interpretation of Italy ...» s. 100). Lewan drivs

över huvud i mellankapitlets gigantiska konstavsnitt ut på osäker mark genom dispute-randet om »konstsmaken», och undersökningen tenderar här till att bli självändamål i stället för en i ämnet organiskt inlemmad del.

För att styrka tesen om resenärernas osjälvärdighet ställer Lewan också upp ett par statistiska tabeller (s. 111, 327 f.), som dock ger föga utbyte. Samtidigt bygger han i annat sammanhang (ss. 102—107) på alltför få eller osäkra belägg upp generella om-dömen om hur en del ord »återkommer i snart sagt alla svenska beskrivningar» av vissa italienska trakter. I granskningen av resenärernas landskapsskildringar arbetar Lewan själv med två estetiska kategorier som var relevanta för 1700-talskonsten: »pittoresk» och »sublim». Löpande genomläsningar av reseskildringarna visar emellertid, att det är föga fruktbart att enbart pressa detta föråldrade schema på dem. Romantikernas natur-skildringar hade bedömts på riktigare sätt om de betraktats mot fonden av t. ex. Tiecks färglära, och utgångspunkter för studier över de markanta förskjutningarna under sek-lets mitt mot realistisk landsskapsskildring (hos t. ex. Egron Lundgren, Fredrika Bremer) hade Lewan kunnat inhämta i verk som behandlar 1800-talets natur- och landskaps-beskrivningar.

Av vad som sagts ovan har säkert framgått, att en litteraturhistoriskt tungt vägande invändning mot Lewans avhandling måste bli, att han aldrig studerar och bedömer sina resenärer utifrån deras *egna förutsättningar och syften*. »Drömmen om Italien» lyder den lyckade huvudrubriken, men den har författaren tappat bort när han oav-brutet behandlar den litterära Italienbilden som något illegitimt, drömmen som verk-lighetsreportage, och anlägger värderingsnormer som måhända har visst geografiskt eller historiskt intresse men som inte är litteraturhistoriskt relevanta.

Framför allt romantikerna råkar därigenom illa ut. Lewan inte bara försummar att utreda begreppet Italiaromantik, utan han handskas också lättsinnigt med termen roman-tik; ibland identifieras de båda orden, ibland ses de som artskinda. På ett något förvir-rande sätt får adjektivet »romantisk» hänföra sig än till skildringar av de egentliga romantikerna, än till samtliga de behandlade Italienresenärerna (också realisterna!); då och då blir adjektivet helt enkelt synonymt till det som innebär något entusiastiskt om landet i söder.

Lewan klagar över Beskows »verklighetsförnekande romantiska bild av det sorglösa livet i Södern» (s. 217) och bedömer nästan genomgående romantikernas skildringar som ytliga, schablonmässiga, förljugna. Men romantikens dröm om Italien, sådan den speglas i skildringar med pretention på att vara konstverk i samklang med tidens smak, kan man förvisso inte göra rättvisa genom dylika anakronistiska värderingsnormer. Man kunde i stället ha frågat: varför kallade Beskow sin reseskildring »Wandrings-minnen», och gett frågan ett givande svar genom att knyta an till den tyska romantikens Wan-derlust-diktning (Tieck, Eichendorff m. fl.) och hela dess program: resan som poetiskt vagabonderande och som *en färd till drömmen* för att se den uppfyllas. Romantikens Italienbild bör alltså inte — i varje fall inte uteslutande — mätas i förhållande till den dåtida s. k. »verkligheten» (hur kan vi f. ö. skaffa oss en objektiv bild av den?) utan i relation till tidens ideal och konststrävanden. Varje tid har gett sin litterära tolkning av Italien, sin bild, som utifrån detta betraktelsesätt är lika »sann». Av primärt intresse måste vara hur bilden konstnärligt byggdes upp och fungerade, hur den »inre sanningen» om Italien, Italien som idé, förvaltades i reseskildringarna — alltså detta *andra* Italien, som inte är identiskt med kartans.

I sitt mindre genomtänkta grepp om ämnet avviker Lewan radikalt från tidigare forskare på fältet. Man måste beklaga att han inte lärt sig av deras stringenta metoder och varsamma handlag, att han inte tillgodogjort sig synsättet i t. ex. Waetzoldts bril-janta inledningskapitel och slutkapitel (Die Reise nach dem Ideal) eller av de inledande resonemangen hos Regina Häusler och Ilse Kupka. Lewan utgår från att hans material är enhetligt (s. 83), men i själva verket är det ju heterogent. En rad smidiga distink-tioner borde därför ha gjorts: mellan de resenärer som själva utgivit reseminnena och dem som fått ofta enkla reseanteckningar omredigerade och publicerade postumt; mel-lan de *vittra* författarna och övriga skribenter (av betydelse i konstresonemangen hade också varit att mer beakta vilka som var målare och tecknare); mellan förstarangs- och andrarangsförfattarna (hur kan man t. ex. mäta Fredrika Bremer och Amalia Lunde-

berg med samma instrument?); mellan generationerna före ca 1848 (romantiker och efterromantiker) och dem som framträder därefter i realismens tecken.

Inte minst den sista skiljelinjen borde ha markerats. Lewan har satt gränsen för sin undersökning vid året 1870 med motiveringen att Italien detta år enades och därmed fick ett nytt ansikte för resenären. Men detta är inget datum av *litteraturhistoriskt* intresse. Genom att okänsligt hantera de fem decenniernas reseskildringar som en likvärdig stoffmassa undgår Lewan att uppmärksamma de gradvisa förändringarna i den litterära smaken vilka leder till tydliga förskjutningar både i resenärernas intresse för samtidsproblemen i Italien och i själva attityden till stoffet (inte minst genom det senare avvinns helt nya aspekter av Italien!). Det är inte av en händelse som Fredrika Bremer hos Lewan får en så märkligt undanskymd plats, trots att han bemödar sig att då och då presentera henne som undantaget som bekräftar regeln.

Medan Lewan ser det svenska materialet som något enhetligt och behandlar det därefter — och därmed bibringar oss tron att just de svenska resenärerna var rätt enaldiga — så följer t. ex. von Klenze nogsamt alla *skiftningarna* i tolkningarna av Italienbild, och Waetzoldts likartade målsättning framgår redan av hans underrubrik: »*Wandlungen* der Italiensehnsucht». Men det är kanske framför allt uppläggningsen i Ilse Kupkas studie över de franska reseskildringarnas Italienbild man skulle vilja peka på som lämpligt alternativ, därför att hon rör sig över ungefär samma tidrymd som Lewan. Genom att kontinuerligt ta hänsyn till bland annat de ovan föreslagna distinktionerna undgår hon de slag av felbedömningar Lewan hamnat i.

Undersökningen av poesins Italien i avhandlingens slutkapitel har blivit metodiskt säkrare och mer oväldig genom att både generationsväxlingarna och varje författares individuella egenart tagits med i beräkningen. Lewans motiveringar för en separat behandling av poesin kan dock diskuteras. Han menar att den »har sina egna traditioner», men den något motsägelsefyllda argumenteringen för detta (s. 239 ff.; jfr härmed ss. 275 f., 286, 289) håller inte vid jämförelse med resultatet i kapitlet. Med mycket obetydliga variationer visar sig samma skatt av motiv och temata gå igen i poesin som befanns vara utmärkande för prosan. Det är heller knappast juste mot Atterbom och Nicander att särbehandla deras poesi om Italien när de själva avsett den som integrerad i prosan; speciellt Atterboms italienska lyrik ser orättvist blek och spinkig ut sådan den nu analyseras för sig. Helt egendomligt klingar det, när Lewan på ett ställe noterar, att »skalderna tigande rest förbi många av de städer och landskap som samtidens reseskildrare ägnade stor uppmärksamhet» (s. 276) — utan att själv observera att »skalderna» och »reseskildrarna» ju är identiska, att det alltså i bägge fallen rör sig om Atterbom, Nicander och Böttiger!

Det är på det metodiska planet Lewan uppvisar svagheter. Till hans smalspåriga målsättning måste man också ställa sig tveksam; betecknande är en mening på avhandlingens slutsida: »Frågan om Snoilskys insats i den svenska Italien-dikten måste i sista hand hänföras till ett område som inte skall diskuteras här — det gäller hans kvalitet som diktare.»

Men Bengt Lewans avhandling har sitt odisputabla värde som det första stora översiktsarbetet av sitt slag, där svenskt material ställts samman och bearbetats. Den arbetskrävande redigeringen av citat, den kulturhistoriska belysningen av ämnet, insikten i de italienska förhållandena är på många sätt imponerande. Avhandlingen har också den stora förtjänsten att vara mycket underhållande läsning. Man önskar att den vinner många vänner bland dem som förstår värdet av att uppleva Italien med litteraturen som medium.

Ulla-Britta Lagerroth

F. W. J. HEMMINGS: *Stendhal. A Study of his Novels*. Oxford University Press. 1964.

Hemmings är professor i fransk litteratur vid Leicesters universitet i England. Han har gjort sig europeiskt ryktbar som kännare av Zola men har nu vidgat sitt register till att omfatta även Henri Beyle, mera känd under pseudonymen Stendhal.

Boken om Stendhal utgör vad man på engelska brukar kalla en *full length study*.